

Ковальчук Галина

доктор педагогічних наук, професор,

Київський національний економічний університеті мені Вадима Гетьмана,

м. Київ, Україна

Kovalchuk_Gallina@ukr.net

ЦИФРОВА ГРАМОТНІСТЬ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

***Анотація.** У статті висвітлено характеристики і компоненти цифрової грамотності (компетентності), економічно й соціально виражені її персоналізовані й суспільні результати. Розглянуто окремі аспекти впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) в робочий процес, навчання і соціальний статус. Наголошено, що в процесі фахової освіти та формування цифрової грамотності (компетентності) необхідно враховувати актуальні тенденції цифровізації та динаміку її розгортання у зоні ближчої перспективи.*

***Ключові слова:** цифрова грамотність, економічна компетентність, соціальні мережі, штучний інтелект, професійно-орієнтоване навчання студентів-майбутніх економістів.*

***Annotation.** The article highlights the characteristics and components of digital literacy (competence), economically and socially expresses its personalized and social results. Some aspects of the implementation of artificial intelligence (AI) technologies in the work process, training and social status are considered. It is emphasized that in the process of professional education and the formation of digital literacy (competence), it is necessary to take into account the current trends of digitalization and the dynamics of its deployment in the near future.*

Key words: digital literacy, economic competence, social networks, artificial intelligence, professionally oriented education of future economist students.

Актуальність теми. В сучасних умовах глибинних економічних криз і соціальних трансформацій особливого значення набуває фахова підготовка майбутніх економістів у закладах вищої освіти та формування їх професійної компетентності.

В основі цієї важливої характеристики майбутніх фахівців є економічна компетентність, яка визначає життєву компетентність індивіда та має особистісний характер – її формування визначається досвідом економічної діяльності людини.

Економічна компетентність (ЕК) є інтегративною особистісно-діяльнісною якістю індивіда, що характеризується єдністю теоретичної та практичної готовності й здатності людини до здійснення досвіду в області соціально-орієнтованої економічної діяльності на засадах ефективних і раціональних способів її реалізації.

Базову економічну компетентність необхідно досліджувати комплексно, як сукупність її складових: грамотності, свідомості, мислення, світогляду, поведінки, соціальних цінностей і норм, системи економічних знань, умінь і навичок, значимих рис особистості, мотивів, інтересів, що забезпечують готовність використовувати економічно ефективні та цілевідповідні рішення в життєвій і професійній діяльності.

Економічна компетентність виражається у таких аспектах: *когнітивно-емпіричний* – відображає теоретичний і практичний зміст економічної діяльності; *соціокультурний* - включає базис соціально-економічних цінностей; *особистісно-психологічний* - передбачає розвиток в індивіда ціннісно-мотиваційних орієнтирів економічної діяльності; *професійний* – орієнтує на розвиток певних професійно-діяльнісних структур особистості з урахуванням суспільних вимог; *історико-географічний* – відображає специфіку формування ЕК залежно від територіальних особливостей, ментальності, влади тощо [2, с.

86 - 87]. Основним чинником інтегрованої реалізації професійної економічної компетентності сучасного фахівця в динамічному взаємопов'язаному середовищі є цифрова грамотність (компетентність).

Мета статті – розкрити цифрову грамотність в структурі професійної економічної компетентності.

Результати дослідження. У нормативних документах ЄС і Ради щодо ключових компетентностей для ХХІ століття **цифрова компетентність** (грамотність) передбачає впевнене, критичне та відповідальне використання та залучення цифрових технологій для навчання, роботи та участі в суспільстві. Це включає інформаційну грамотність і грамотність даних, спілкування та співпрацю, медіаграмотність, створення цифрового контенту (включаючи програмування), безпеку (включаючи цифрове благополуччя та компетенції, пов'язані з кібербезпекою), питання інтелектуальної власності, вирішення проблем і критичне мислення [7].

До компонентів відносять знання, навички і ставлення.

Характеристика змісту *«цифрових» знань*: люди повинні розуміти, як цифрові технології можуть підтримувати комунікацію, творчість та інновації, і знати про їхні можливості, обмеження, наслідки та ризики. Вони повинні розуміти загальні принципи, механізми та логіку, що лежать в основі цифрових технологій, що розвиваються, і знати основні функції та використання різних пристроїв, програмного забезпечення та мереж. Особи повинні критично підходити до дійсності, надійності та впливу інформації та даних, доступних за допомогою цифрових засобів, і знати про правові та етичні принципи, пов'язані з використанням цифрових технологій.

«Цифрові» навички означають, що люди повинні мати можливість використовувати цифрові технології для підтримки своєї активної громадянської позиції та соціальної включеності, співпраці з іншими та творчості для досягнення особистих, соціальних чи комерційних цілей. Навички включають здатність використовувати, отримувати доступ, фільтрувати, оцінювати, створювати, програмувати та ділитися цифровим

вмістом. Люди повинні вміти керувати інформацією, контентом, даними та цифровими ідентифікаторами та захищати їх, а також розпізнавати та ефективно взаємодіяти з програмним забезпеченням, пристроями, штучним інтелектом або роботами. Взаємодія з цифровими технологіями та контентом вимагає рефлексивного й критичного, зацікавленого, відкритого й перспективного ставлення до їх розвитку. Це також вимагає етичного, безпечного та відповідального підходу до використання цих засобів [7].

У документах ЄС цифрова грамотність виділена як окремий значимий результат здобуття освіти. На нашу думку, цей комплекс результатів навчання доцільно також розглядати в контексті економічної /підприємницької діяльності. Сучасні наукові дослідження доводять, що цифрова грамотність є важливим чинником економічної успішності в сучасному бізнесі та підприємстві, особливо в умовах господарських та освітніх делекацій. Тобто, несформована цифрова грамотність – це не просто невміння, незнання чи нездатність до використання цифрових сервісів господарської інфраструктури, а це – прямі економічні та соціальні збитки для кожного суб'єкта соціально-економічних відносин та локальних спільнот [6].

Отже, на нашу думку, в процесі фахової освіти та формування цифрової грамотності (компетентності) необхідно враховувати актуальні тенденції цифровізації та динаміку її розгортання у зоні ближчої перспективи.

Який має бути результат цифрової грамотності? Це не просто зміна форм взаємодії суб'єктів («всі послуги в смартфоні»). Проблема виникає далі, з поширенням використання біометричних даних (параметрів обличчя та голосового «зліпку»). В даний час боротьба йде за увагу нашого учня (суб'єкта учіння), вміння самоконтролю й самоорганізації учасників взаємодії.

Наступний пул проблем буде пов'язаний із заміною суб'єкта викладання з педагога на штучний інтелект (ШІ), який ретранслює всю необхідну базу знань в оптимальній комплектації для актуальних потреб, «касує» здатність прийняття рішень, людської свободи та соціальної відповідальності. На думку дослідників і філософів свобода забезпечує осмислений вибір через

усвідомлену критику явищ у світі на основі історіографічного синтезу і заперечення щодо будь-яких суспільних протиріч. Свобода дозволяє тим, хто буде світ мати якомога більше надії, та розуміти потенційно, як дістатися до бажаної реальності [3].

Як співіснують людська свобода і цифрові технології, зокрема, штучний інтелект (ШІ)? Ці нові технології уже працюють для написання новин і фінансових звітів, використовуючи алгоритми і генератори природної мови для створення письмового контенту [4]. Розроблені програми, які можуть скласти будь-який наратив із набору даних, який потрібно розповісти. ШІ розвиває здатність писати незалежні критичні есе, і таким чином люди перестають бути джерелом персоналізованого сенсу, осмислених, критичних і відповідальних дій. Використання цифрових технологій (зокрема, ШІ) чинить суттєвий вплив як на умови навчання, так і на взаємодію на роботі (зайнятість) та участь в суспільстві. Робочі місця пов'язані з благополуччям і соціальною організацією спільнот, робота створює відчуття самореалізації й соціальної значимості, причетності до створення суспільної корисності [4].

Використання цифрових технологій дедалі більше сприяє поширенню алгоритмів у відборі й заохоченні працівників, автоматизованого рейтингування резюме на основі формалізованих критеріїв. Таким чином людський досвід стає економічно не вигідним, відбувається товаризація компетентностей і вимог, договірні відносини стають непередбачуваними. Робочий час, начебто звільнений за допомогою техніки, заповнюється більшою кількістю робочих обов'язків, збільшується темп виконання за рахунок додаткового робочого часу і скорочення приватного часу, виникає проблема мережевого часу, який поглинає «людський час» [5]. Поглиблюються проблеми нерівності та відповідальності, що послаблює соціальну згуртованість, довіру і підзвітність.

Специфічні виклики постають перед суб'єктами навчання в умовах «економіки уваги».

Цифровізація і надлишок інформації призводять до виникнення дефіциту уваги, яка є особливо дефіцитним ресурсом. Тривале інформаційне перевантаження спричиняє втрату здатності до концентрації та критичного мислення. Тому, розуміння та орієнтування на ринку інформації визначають здатність виконувати життєві завдання у суспільстві й на роботі.

На даний час «увага стала центральною ринковою цінністю для самих людей, що визначає особистісну значимість, вплив і цінність людини», а мультиплікатори (з найбільшою кількістю «лайків», «переглядів», завантажень, репостів і цитувань) стають комунікаційними центрами цифрового середовища, які можуть впливати на потоки інформації [6]. Виявлено, що чим більше уваги отримує мультиплікатор, тим більш критичним стає виробник контенту в суспільному сприйнятті й обговоренні.

Висновки. Розуміння таких тенденцій сучасного цифрового світу дозволяє розуміти потенційні конфлікти і суперечності й своєчасно адаптуватися в цих умовах. Тобто, цифрова грамотність суб'єктів навчання має включати не тільки здатність участі у «цифровому капіталізмі», це також і *можливість соціальної та організаційної ідентифікації, забезпечення уваги, благополуччя і свободи, професійної самореалізації*.

Список використаних джерел

1. Баніт Ю.С., Ковальчук Г.О. Формування підприємливості студентів: цифрове навчання для цифрового середовища. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 37, Том 1. 2021. С. 359-363. (<https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/37.73>). URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/37/75.pdf> (дата звернення: 10.02.2023).
2. Ковальчук Г. О. Технології навчання економічних дисциплін в системі неперервної освіти: моногр. К. : КНЕУ, 2014. 511 с.
3. Building positive and plausible visions of a future with AI. URL: <https://futureoflife.org/project/worldbuilding-competition/> (last accessed 2023/02/15).

4. Crispin Coombs, Patrick Stacey, Peter Kawalek, Boyka Simeonova, Joerg Becker, Katrin Bergener, João Álvaro Carvalho, Marcelo Fantinato, Niels F. Garmann-Johnsen, Christian Grimme, Armin Stein, Heike Trautmann. What is it about humanity that we can't give away to intelligent machines? A European perspective. *International Journal of Information Management*. Volume 58, 2021, 102311, ISSN 0268-4012. (<https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.102311>).
5. European Network of Human-Centered Artificial Intelligence. URL: <https://www.humane-ai.eu/> (last accessed 2023/02/15).
6. European Research Center for Information Systems (ERCIS). URL: <https://www.ercis.org/> (дата звернення: 15.02.23)
7. Key Competences for Lifelong Learning A European Reference Frame work (2019). URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540> (last accessed 2023/02/15).